

16 UTLÄNDSK LITTERATUR.

Litteraturblad n.o 7, juli 1861

A. THIERS HISTOIRE DU CONSULAT ET DE L'EMPIRE. TOME XVII. PARIS 1860.

LORD MACAULAY THE HISTORY OF ENGLAND. VOLL. 9 & 10. LEIPZIG 1861. (TAUCHNITZ COLLECTION.)

För sex år tillbaka anmäldes i detta blad de första banden af dessa båda världskunniga arbeten.

10 Det kunde förutses, att Macaulay's Englands historia, om också börjande från Jakob II och således lofvande att omfatta blott halfannat sekel ungefär, aldrig skulle hinna genomföras i den vidd, den berömda författaren anlagt detsamma. Tyvärr kallades han af döden från sitt värf, förrän han hunnit fullborda ens en så ringa del deraf som de första 17 årens historia – en ringa del till årens antal, men såsom en skildring af revolutionen 1788, dess orsaker och dess följder under Vilhelm III likväl omfattande den viktigaste tidpunkten för Englands inre historia under antydda 150 år. Macaulay hann nemligen icke fullt afsluta historien om Vilhelms regeringstid. Här anmälda nionde del omfattar 20 åren 1698-99. I 10:e delen fortgår berättelsen till April 1700, men afbrytes här med det då församlade högst tumultuariska parlamentets prorogation. Slutorden lyda: »För första gången efter revolutionen afslutades sessionen utan ett tal från thronen. Vilhelm var för förbittrad, att tacka underhuset, och för klok att tadla det.» Hufvudorsaken till uppståndelsen i parlamentet var, att Vilhelm i de förnämsta värf begagnat sina Holländska vänner och bibehöll i Engelsk sold de Holländska troppar, med hvilka han befriat landet. Dels förkärlek för hans födelseland, dels personlig vänskap, dels de Engelska statsmännens förderfvade karakter, deras opålitlighet och besticklighet, förmådde 30 honom till det förra; hans planer mot Frankrike och mot katolicismens öfvermakt föranledde det senare. Nationalkänslan och afundsjukan öfver de stora besittningar, Vilhelm tilldelat de Holländska vännerna, uppreste mot dem en storm; och den i England gamla fruktan för en stark stående armé till regentens disposition verkade, att icke blott de Holländska utan äfven en stor del af de Engelska tropparna afskedades genom vägran af medel till deras underhåll.

Senare delen innehåller vidare en skildring af Vilhelm's död, hvilken likasom det öfriga blifvit funnen färdig utarbetad bland Macaulays efterlemnade papper. De båda banden äro utgifna af den aflidnes 40 syster, lady Trevelyan.

Sjuttonde delen af Thiers arbete sträcker sig från Napoleon's återkomst till Paris efter 1813 års fälttåg och nederlaget vid Leipzig till första thronafsägelsen i Fontainebleau och resan till Elba. Man har sagt, att närvarande förhållanden i Frankrike skulle inverkat på Thiers bedömanden desto mera, ju längre han kommer i skildringen af sin hjeltes fall och till de förderfliga frukterna af hans politik. Det är dock svårt att finna detta. Tvärtom. Thiers, som så strängt tadlat kriget mot Ryssland och förkastandet af den 1813 i Dresden erbjudna freden, söker visa, att underhandlingarnes tid numera var förbi, och att 50 striden, ehuru föga förhoppning i den fanns, var det enda valet. Han bestyrker genom nya detaljer den kända åsigten, att förräderiet i Paris, som ingaf de allierade beslutet att tåga på denna stad, lemnande Napoleon i sin rygg, påskyndade hans undergång. Detta förräderi hade sitt stöd i den allmänna andan. I de provinser, der fiendens härar huserade, fanns ännu håg till motstånd och uppoffringslust; men icke

blott i Paris utan äfven i det öfriga landet mottogs invasionen kallt, om icke som en räddning, åtminstone som en möjlighet till lugn och hvila från ansträngningarne för det ändlösa kriget.

Talleyrand's manövrer och Marmont's kapitulation belysas med nya uppgifter. När den senare afslöt sin konvention med de allierade, hoppades Napoleon, hvars avantgarde Marmont's korps utgjorde, ännu att slå och fördrifva dem. Han räknade dervid på Pariserbefolkningens medverkan. Hans marskalkar och generaler opponerade sig mot en strid, som skulle sträcka sig äfven till gatorna i Paris. Der fanns obestriddigen modlöshet och egoism äfven bland dem. Men ingen torde kunna afgöra, huruvida de hade något hopp om lycklig utgång af en förnyad strid äfven med de största uppoffringar.

10

Det är sorgligt att se en stor nation bragt till denna ytterlighet, att för freden, så att säga, glömma fäderneslandet. Känslan af förnedringen häri vaknade åter snart. Den hade ingen annan symbol än Napoleon och hans örnar att vända sig till. Beranger gaf densamma en röst, och man börjar numera inse, att det var den, som fällde icke blott Carl X utan äfven Ludvig Filip och republiken. Till och med den politiska friheten blef utan värde för en nation, som var trängd från sin plats i historien. Tyskarne hålla mycket tal om Fransmännens fåfängliga kärlek för »la gloire.» Den kälkborgerliga liberalismen kan icke begripa den. Emellertid torde, hvad som främst brister äfven Tyska nationen, vara icke liberalare statsformer utan politisk enhet och betydenhet. Att i Tyskland redan finnes ett stort parti, som inser detta, är känt.

20

Såsom det synes har den påbörjade Svenska öfversättningens af Thiers arbete utgifvande afstannat. Deremot utgifves för närvarande en ny Svensk upplaga af Macaulay's historia.

NARRATIVE OF EVENTS DURING THE INVASION OF RUSSIA BY NAPOLEON BONAPARTE AND THE RETREAT OF THE FRENCH ARMY 1812 BY GENERAL SIR ROBERT WILSON. LONDON 1860.

30

Dessa memoirer eller denna dagbok, hvaraf redan inom året två upplagor utkommit, synes man öfverallt hafva mottagit med större intresse än vanligt.

Den numera aflidne författaren, general Wilson, hade gjort krigstjänst i Portugal och Spanien. 1812 var han attacherad vid den Engelska beskickning i Konstantinopel, som bidrog att medla fred mellan Ryssland och Turkiet.¹ Derifrån sändes han till storvisirens och amiral Tschitschagoff's läger samt sedan till Petersburg, då han på vägen fann Ryska stora armeeen vid Smolensk och öfvervarade bataljen och stadens intagande. Från Petersburg begaf han sig tillbaka till hären efter Moskwa's utrymmande och fortfor att såsom Englands ombud åtfölja densamma ända till Preussiska gränsen. Hans hufvudsakliga uppdrag var att söka hindra hvarje öfverenskommelse med Napoleon, emedan Ryssland i traktaten med England förbundit sig att icke avsluta något separatfördrag. Han handlade häri äfven i enlighet med Kejsar Alexanders personliga vilja. Ty efter Moskwa's intagande var Kejsaren fast besluten att icke underhandla, så länge Franska hären stod inom

40

50

¹ Den andra medlande makten var Sverge, och dess sändebud en född Finne, greve Tavast. Wilson berättar den anekdot, att, då storvisiren bjöd honom pengar, men han leende afböjde anbudet, den förra sade: Jag tror er, emedan ni skrattar. Andra visa den största harm, men blott för att få anbudet ökad. W. anför historien såsom af honom berättad för Kejsar Alexander.

Rysslands gräns.

Något serdeles nytt angående sjelfva krigshändelserna finner man icke i Förf:s berättelse, egentligen en dagbok, förd på grund dels af erhållna meddelanden, dels af egna iakttagelser. Öfver tvenne af Fransmännen begångna fel gör han stränga anmärkningar. Vid Walutino (Lubino), efter intagandet af Smolensk, skulle enligt W. hufvudafdelningen af Ryska hären under Barclay de Tolly kunnat tagas och upplösas, om isynnerhet Junot gjort sin skyldighet. Dennes fel är väl äfven förut anmärkt och tadlades genast af Napoleon, men vi veta icke, att någon annan framställt den Ryska härafdelningens belägenhet så svår. Vidare förklarar han bestämdt, att efter slaget vid Malo Jaroslavets Ryska hären hade lemnat vägen till Kaluga öppen, så att, om Napoleon fortsatt sin marsch på denna stad, han utan vidare strid vunnit en reträttlinje genom ännu icke sköflade provinser. Att Ryska befälhafvaren, fältmarskalk Kutusow, strängt tadlas för öfvergifvandet af den en hel dag väl försvarade positionen, förstås af sig sjelf. Han underkastas i allmänhet de svåraste beskyllningar för sitt beteende äfven vid flere andra tillfällen såsom vid Krasnoi och Beresina. Om likväl Franska hären kunnat så lätt förgöras vid Krasnoi, som Författaren det menar, torde vara tvifvel underkastadt. Och att den Ryska icke hade råd till stora och osäkra uppoffringar, synes visa sig deraf, att äfven den med endast ett par tietusental i stridbart skick kom till Preussiska gränsen. Förhållandet mellan Kutusow och Wilson karakteriseras af den förres ord: att han icke önskade Napoleon's fullständiga ruin, ty vinsten deraf skulle tillfalla England, icke Ryssland.

General Wilson hade isynnerhet vid två tillfällen ganska kinkiga kommissioner att uppfylla. I Smolensk mottog han de Ryska generalernas uppdrag, att af Kejsaren begära en ny befälhafvare i stället för Barclay de Tolly och att framföra deras önskan, att grefve Rumänzoff, hvilken man ansåg vara alltför vänligt sinnad mot Fransmännen, måtte skiljas från utrikesaffärerna. Furst Kutusoff's utnämning skedde dock, förrän W. fått framföra sitt uppdrag. En annan gång uppmanades han i lägret vid Tarrutino, under det Napoleon ännu stod i Moskwa, att förhindra ett öfverenskommet möte mellan fursten och general Lauriston *utanför Ryska förposterna*. Ändamålet dermed från Franska sidan var ett vapenstillestånd. Sammanträdet skedde sedan i Ryska hufvudkvarteret. Berättelserna om dessa Ryska härens inre angelägenheter äro kanske de mest upplysande i boken. Det synes vara med afseende på hithörande transaktioner och sitt förhållande till Kejsaren, som general Wilson icke under sin lifstid offentliggjort berättelsen.

HANDBUCH DER VERGLEICHENDEN STATISTIK – DER VÖLKERZUSTANDS- UND STAATENKUNDE – VON G. F. KOLB. 2:E UMGEARBEITETE AUFLAGE. LEIPZIG 1860.

Vi kunna med fullt förtroende rekommendera denna bok. Den förbinder med önskvärd korrthet en fullständighet i uppgifter, af hvilken man med hänseende till bokens volym vid dess begagnande öfverraskas. Också torde man kunna vara öfvertygad, att i ett för så stor spridning beräknadt arbete, som detta synes vara, de nyaste och säkraste källor skola vara begagnade, och man förvissas härom genom anförda citationer.

Af en statistisk handbok begär man blott siffror, upplysande det närvarande statistiska förhållandet i ett land. Men Förf. lemnar mera,

nemligen statistiska jmförelser med tidigare perioder, så att boken äfven med nöje kan läsas. Den 6:te afdelningen är helt och hållet egnad åt en jmförande statistik mellan de förnämsta stater i Europa och Amerika. Det är nemligen endast med båda dessa verldsdelar Förf. sysselsätter sig, och i de öfriga nämnas blott de Europeiska kolonierna. Sista, den sjunde, afdelningen behandlar under titeln »Allgemein menschliche Verhältnisse (Socialstatistik)» särskilda frågor, förnämli- 10
 gast afseende folkmängd, sjuklighet, dödlighet, men äfven välståndets och nödens inflytande på sederna o. s. v. Denna afdelnings innehåll är serdeles intressant, ehuru man väl kan anmärka, att Förf:s (eller rättare den af honom åberopade Fransmannen Quetelet's) betraktelsesätt är nog materialistiskt. T. ex. det kan icke sättas i fråga, att icke välståndet förändrar sederna. Likaså är det faktiskt, att vid inträffande dyr tid brott mot eganderätten tilltaga i antal, mest i de mest framskridna länder, der förmögenhets-olikheten är stor. Men det är deremot icke fallet, att brottens antal skulle vara större i ett fattigt land, än i ett rikare. Sådant beror af många andra, andliga orsaker. Det är visst något kuriöst, när Qvetelet anför, att icke blott giftermålen följa en bestämd ordning, utan att äfven antalet af omgifta enklingar och 20
 enkor, ja af äktenskap mellan män under 30 med qvinnor öfver 60 år o. s. v. står i bestämd, noggrann proportion till de ingångna äktenskapen öfverhufvud. Det är också lika förklarligt, att ett visst antal äktenskap kommer på en gifven folkmängd och varierar efter större eller mindre möjlighet till tidig utkomst, som att ett visst quantum spanmål o. s. v. kan beräknas åtgå för hvarje person af folkmängden. Der det är fråga om handlingar, utgående ur naturdrift, måste men- niskan mera än eljest vara af naturförhållanden bunden. Men att deraf draga den slutsats, att viljans frihet i sociala förhållanden har rolen af »en tillfällig orsak», är förvänt. Godtycket, individens infall hafva, kan man säga, blott en tillfällig inverkan på samhällslifvets gång. Det 30
 är lyckligt och förnuftigt att så är. Men förstår man med viljans frihet dess förnuftighet, håg och förmåga att göra, hvad göras bör, hvad rätt är, så måste man vara blind, för att anse den fria viljan blott för en s. k. tillfällig orsak och naturordningen för den verkande äfven i historien. Öfverflödig för icke-Tyska läsare är specialstatistiken öfver de Tyska småstaterna. Men den upptager icke heller mycket rum.

Skulle någon Finne tillsända Förf. (bosatt i Zürich) några statistiska data för vårt land, för att begagnas vid en ny upplagas utgifvande¹, skulle detta icke ringa bidraga, att göra våra förhållanden kända i utlandet. Hvad nu i boken om Finland förekommer är obetydligt. 40
 Storfurstendömet Finland infogas såsom 6:te hufvuddel af Ryska riket mellan Östersjö-provinserna och Tsardömet Kasan, och länen med deras areal och folkmängd uppräknas såsom för de Ryska guvernementerna. Uppgiften på folkmängden (1 636 915) är, som synes, från mera än 10 år tillbaka. Om Finlands militärväsende och statsskuld nämnes särskildt några ord. Läsaren kan väl häraf sluta till, att Finland eger, hvad hvarje annat lydland i Europa saknar, och hvad Ungern för närvarande eftersträfvat, sina egna finanser, sin egen militärförfattning och militärförvaltning. Men bestämda anföranden i dessa hänseenden, äfvensom särskilda kulturstatistiska uppgifter för Finland saknas. 50

Den, som icke förut har den öfvertygelsen, att det är vår tids kreditssystem, som ruinerar alla stater, hvilka sakna en representativ författning, kan af statistiken lära det. De oundgängliga stående härarne

¹ Uppgifter kunde också adresseras till *A. Förstnersche Buchhandlung* i Leipzig.

hafva i främsta rummet tvungit regeringarne att begagna sig af krediten. Och denna gör efterhand statsskicket ohållbart, genom att draga sig tillbaka. En oberoende makt som den är, finnes det intet annat medel att bibehålla den, än förtroendet. Men den hyser icke förtroende för andra, än revisorerna i representationen. Statsskulder kunna derföre anses vara en säker väg till liberala författningar. Man tycker sig t. ex. i Frankrike hafva hittat på ett förträffligt sätt att få pengar genom att göra så stor del af folket som möjligt till statens fordringsegare. Man lånar äfven af dagsverkaren hans besparing. Men den gifna följderna måste blifva, att alla dessa förr eller senare fordra att hafva ett ord med i laget angående allt, som kan bringa kursen att falla eller göra räntornas utbekommande osäkert. Om skulderna i lika grad äro gagneliga för staternas sjelfbestånd, det skall framtiden utvisa. Lyckligtvis äro de flesta Europas stater så väl insyltade, att den ena icke har lättare att rusta för anfall, än den andra för försvar, och den ömsesidiga skuldbördan utgör sålunda äfven ett ömsesidigt skyddsvärn.

20 HANDATLAS DER ALLGEMEINEN ERDKUNDE DER LÄNDER U. STAATENKUNDE VON EVALD.
HANDBUCH DER ALLGEMEINEN ERDKUNDE DER LÄNDER U. STAATENKUNDE, EIN BUCH FÜR DAS HAUS VON D:R W. EDER. DARMSTADT 1860.

Ifrågavarande först nu fulländade kartsamlings utgifvande har fortgått högst långsamt under loppet af icke mindre än 13 à 14 år, om Ref. rätt minnes.

Arbetet är i färgtryck; hav, sjöar och floder i blått, berg i gulbrunt och hög- och lågland i nyanser af gult. Man kan i sjelfva verket icke se några vackrare kartor, än en del af dem, som framställa hög- och lågland. En olägenhet är dock, att i bergland namnen icke nog tydligt framstå på den mörka grunden. Det utmärkande för kartverkets plan är, att det främst afser den matematiska och fysiska geografien, isynnerhet den senare, och först i andra rummet den politiska. Af dess 80 kartor tillhöra större antalet förstnämnda delar af geografien. För verldsdelarne och vissa särskilda länder har man en orografisk och en hydrografisk karta. Dessutom geologiska och geognostiska kartor och fysikaliska kartor i mängd, för hafströmmar, vindar, nederbörd, jordmagnetism, isotermer, isochimener, isotherer, samt för vext- och djurgeografien, äfven folkstams- och språkkartor och stadsplaner. Det är alltså icke blott en rik samling, för att söka upplysning i för tillfället, utan ett verk för lärorikt studium. Ehuru icke lika lämpligt till dagligt begagnande i en skola, tro vi det vara af värde att föreläggas lärjungarne till studium vid skeende repetitioner. För hela den fysikaliska delen behöfves ingen annan bok än kartan, med läsarens till studium deraf lagda muntliga anvisningar.

Den anförda geografiska Handboken erhålla köpare af kartan gratis. Ref. har ännu sett blott första häftet, 20 ark in 8:o. Det hela blir 60 tryckta ark. Den är, hvad den säger sig vara, en handbok för privatbiblioteket, med största möjliga fullständighet förenande största möjliga korrthet. Alla de nyaste undersökningar äro begagnade.

Den, som vill förskaffa sig ifrågavarande karta och handbok och dertill Kolb's Statistik har i sanning ett rikt tillfälle att göra sig hemmastadd på jorden – och något litet äfven på himlahalvvet, emedan kartsamlingen innehåller utom solsystemskartor äfven stjern- och månkarta.

I sammanhang härmed få vi fästa uppmärksamheten på en liten billig skolkarta, äfven den i färgtryck, utmärkt redig och i beqvämt format, Imperialoktav, nemligen med quartbladskartor, men häftade vid midten af kartan. Den kostar endast 1 1/2 thaler. Titeln är: C. Adami's *Schul-Atlas* in 22 Karten. 2:e Auflage Berlin 1858.

Ett Supplement, *Zweyter Theil*, innehåller 12 specialkartor, i pris 1 1/6 Thaler, men rörer mest Tyskland och är derföre utom Tysklands skolor föga behöfligt.

J. V. S.

10

17 ANGÅENDE TYDNINGEN AF VISSA STADGANDEN I REGERINGSFORMEN OCH SÄKERHETSAKTEN.

Litteraturblad n:o 7, juli 1861

Det lär icke fallit någon in att betvifla, det enligt Finlands gällande grundlagar nya skatter icke kunna påläggas eller bestående ökas utan ständernas vid allmän landtdag gjorda medgifvande; likaså att grundlag, de skilda ständens privilegier, civil- och kriminallag öfverhufvud de lagar, i hvilkas stiftande riksdag deltagit, icke kunna ändras utan ständernas hörande och deras dertill i stadgad ordning gifna samtycke.

20

Häri, i sjelfbeskattning och deltagande i lagstiftningen sammanfattas Finska folkets konstitutionela berättiganden.

Likaså är det klart, att ingen annan form för dessa berättigandens utöfvande kan och får förefinnas, än de fyra ständens i grundlagsenlig form utsedda deputerades sammanträdande till ordentlig landtdag.

Detta senare synes vara så enkelt, att man måste förvånas öfver enfalden i den juridiska grundlighet, som ännu uppsöker stadganden utom regeringsformen, och säkerhetsakten, för att bevisa, att så förhåller sig.

30

Att nemligen i sådan afsigt andraga, det 1660 års regeringsform, som genom den gällande af 1772 blifvit »återupplifvad», innehåller: att »när ärender af sådan vigt förekomma, att de ej af regeringen med riksens råd och kollegiernas mogna råd och betänkande kunna afhjelpas, då bör en fullkomlig riksdag föreskrifvas och samtliga riksens ständer sammankallas» – detta är att vilja komplettera den klara och bestämda lydelsen af den senare lagen med den obestämda föreskriften i en öfver hundra år äldre författning. Ty hvad är detta, som af regeringen med riksens råd o. s. v. icke kan »afhjelpas»? Ständernas berättiganden voro i sjelfva verket på den tid, då vilkoret för deras sammankallande i så sväfvande ord uttrycktes, hvarken genom lag eller häfd säkert bestämda. Ordalydelsen lägger det i regeringens hand att afgöra, när den anser ärendena vara af sådan vigt, att de icke kunna afhjelpas utan ständernas hörande. Men 1772 års regeringsform medger intet sådant. Den bestämmer, hvilka dessa ärenden äro, nemligen beskattning och lagstiftning. De kunna icke afhjelpas med riksens råd och kollegiernas betänkanden. För deras afhjelpande skall »fullkomlig» riksdag sammankallas. Detta är utan vidare klart. Den citerade strofen ur regeringsformen 1660 är med afseende härå numera fullkomligt betydelselös, och dess åberopande till styrka härför är juridiskt inskränkt. Den är också, såsom klarligen synes, numera ogiltig. Ty ständernas sammankallande beror icke deraf, om regeringen finner ärendena vara »af sådan vigt», att den anser ständerna böra höras,

40

50